

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ 1974-1996

Τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης έφεραν, μαζί με τη δημοκρατία και τις πολιτικές ελευθερίες, την ελεύθερη έκφραση στις τέχνες και τον πολιτισμό. Το κλίμα φόβου που επικρατούσε στην κοινωνία μετατράπηκε σε έκρηξη συσσωρευμένης ενέργειας και προσδοκιών. Η καταπίεση που είχαν υποστεί οι διανοούμενοι και οι καλλιτέχνες με την επιβολή της λογοκρισίας και τις αυστηρές απαγορεύσεις είχε περιορίσει το έργο τους. Παρά τις τολμηρές απόπειρες ορισμένων να εκφραστούν ελεύθερα σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο, η πλειονότητα απέφευγε να προχωρήσει στην έκδοση και κυκλοφορία έργων που θα την εξέθεταν σε προσωπικούς κινδύνους και διώξεις. Τα παραδείγματα πρωτοβουλιών αντιστασιακού χαρακτήρα στους λογοτεχνικούς κύκλους ήταν λίγα. Ανάμεσά τους πολύ σημαντικά τα «18 Κείμενα» που κυκλοφόρησαν το 1970, αφιφώνοντας τις απαγορεύσεις και δηλώνοντας την αντίθεσή τους στο δικτατορικό καθεστώς. Συγγραφείς όπως ο Σπύρος Πλασκοβίτης, ο Στρατής Τσίρκας, ο Δημήτρης Μαρωνίτης, ο Αλέξανδρος Αργυρίου και άλλοι, προτάσσοντας ένα ποίημα του Σεφέρη στον κοινό τόμο αποτέλεσαν μια ισχυρή φωνή αλλά η ενέργειά τους δεν βρήκε πολλούς μιμητές. Κάτι ανάλογο συνέβαινε και με τις εκθέσεις ζωγραφικής, αν και δεν θα πρέπει να ξεχνάμε την τολμηρή έκθεση του Βλάση Κανιάρη στη «Νέα Γκαλερί» ήδη τον Μάιο του 1969, με τις γύψινες κατασκευές που παρέπεμπαν στις ομιλίες του δικτάτορα και τα κόκκινα γαρίφαλα που υποδήλωναν την ελπίδα. Αντίθετα, έντονη παραγωγή και κυκλοφορία παρατηρήθηκε αυτά τα χρόνια στο ελληνικό τραγούδι. Συνθέτες και τραγουδοποιοί όπως ο Μάνος Λοΐζος, ο Γιάννης Μαρκόπουλος, ο Διονύσης Σαββόπουλος και, φυσικά, ο Θεοδωράκης και ο Χατζιδάκις δεν σταμάτησαν να εκπέμπουν το δικό τους πολιτικό μήνυμα, άμεσο ή έμμεσο. Οι θεατρικές σκηνές, από την άλλη μεριά, ήταν δύσκολο να ανεβάσουν έργα υπό καθεστώς λογοκρισίας, αν και υπήρξαν ορισμένες συμβολικές πράξεις αντίστασης. Το Ελεύθερο Θέατρο με την *Ιστορία του Αλή Ρέτζο* του Πέτρου Μάρκαρη το 1971 ή ακόμη παραστάσεις του Θεάτρου Τέχνης, *Το μεγάλο μας τσίρκο* του Ιάκωβου Καμπανέλλη ή το θέατρο *Στοά* λειτούργησαν μέσα από έναν αντιστασιακό συμβολισμό. Μάλιστα το 1971 οι δικτάτορες ίδρυσαν το υπουργείο Πολιτισμού, προσπαθώντας να δημιουργήσουν έναν κεντρικό προπαγανδιστικό μηχανισμό που θα έλεγχε το χώρο του πολιτισμού και της κουλτούρας και θα προωθούσε καλύτερα τις δικές τους ιδέες.

Εξαιτίας αυτού του ελλείμματος ελευθερίας και δημοκρατίας και της προσπάθειας αυταρχικής επιβολής του δόγματος «Ελλάς Ελλήνων Χριστιανών» από τη χούντα, η Μεταπολίτευση λειτούργησε ως έκρηξη πολιτιστικής έκφρασης. Η εξάλειψη του φόβου, η εγκαθίδρυση δημοκρατικών κρατικών δομών, η ελεύθερη επικοινωνία μέσα στη χώρα αλλά και με τις σύγχρονες αντιλήψεις που κυκλοφορούσαν στον ευρωπαϊκό χώρο απελευθέρωσαν πολύ γρήγορα τις δημιουργικές δυνάμεις του τόπου και τους επέτρεψαν να εκφραστούν. Ο άνεμος της κάθαρσης από τα πρόσωπα και τους μηχανισμούς της δικτατορίας ήταν ένα από τα προαπαιτούμενα για

με τη μεταπολίτευση

και αξίωμα

ολόκληρο τον κρατικό μηχανισμό. Η κάθαρση πραγματοποιήθηκε στην εκπαίδευση, στους πολιτιστικούς θεσμούς και τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, που την εποχή εκείνη αποτελούσαν ακόμη κρατικό μονοπώλιο. Η εγκατάσταση δημοκρατικών διαδικασιών, νέων διοικητικών και διευθυντικών οργάνων και κανόνων πλουραλισμού είχε ως αποτέλεσμα να διαμορφωθεί ένα πρόσφορο έδαφος που θα έφερνε στο φως μια παραγωγή καλλιτεχνικού έργου και ιδεών η οποία είχε μείνει κρυμμένη στα συρτάρια για μια ολόκληρη επταετία. Αυτό συνέβαινε ακόμη και όταν τοποθετούνταν επικεφαλής των οργανισμών πρόσωπα με συντηρητική πολιτική ταυτότητα. Το πολιτικοποιημένο ελληνικό τραγούδι πρώτα απ' όλα αλλά και ο κινηματογράφος, το θέατρο, τα εικαστικά, η λογοτεχνία και τα φιλοσοφικά ακόμη ρεύματα ιδεών που σε άλλες χώρες είχαν επηρεάσει τις κοινωνίες από το 1968 και μετά, προκάλεσαν μια δημιουργική έκρηξη. Μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα εκδηλώθηκε η διάθεση του κοινού που ήταν έτοιμο να αγκαλιάσει τις νέες ιδέες και τα έργα τέχνης, να συμμετάσχει σε δημόσιες συζητήσεις, να παρακολουθήσει παραστάσεις και συναυλίες. Αυτή η επικοινωνία καλλιτεχνών, διανοουμένων και κοινού, κυρίως του νεανικού, έκανε τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης να μοιάζουν με γιορτή. Ο Μάνος Χατζιδάκις ανέλαβε την Κρατική Ορχήστρα, ενώ τα τραγούδια του Θεοδωράκη πουλιόνταν σε εκατομμύρια αντίτυπα και ακούγονταν σε κάθε γωνιά της Ελλάδας. Το θέατρο του Καρόλου Κουν, το Εθνικό, η Λαϊκή Πειραματική Σκηνή του Λεωνίδα Τριβιζά, το Θεσσαλικό Θέατρο ανέβαζαν έργα που είχαν εκτός από καλλιτεχνική αξία και πολιτικό μήνυμα. Η οργάνωση αναδρομικών εκθέσεων στην Εθνική Πινακοθήκη προσανατολίστηκε στην προβολή προοδευτικών καλλιτεχνών από τη γενιά της Αντίστασης, όπως ήταν η Βάσω Κατράκη, ο Μέμος Μακρής, ο Σπύρος Βασιλείου και άλλοι.

Η καθιέρωση της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης και η καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας ήταν δύο σημαντικά μέτρα για την ευρύτερη παιδεία και τον πολιτισμό της χώρας. Μάλιστα η δεύτερη έδωσε ώθηση στην απρόσκοπτη επικοινωνία και στην πιο ελεύθερη έκφραση των μαθητών. Είχαν πια τη δυνατότητα να γράφουν και να μιλούν τη δική τους καθημερινή γλώσσα, λιγότερο επίσημη και περισσότερο εκφραστική. Η ισότητα των γυναικών βρέθηκε επίσης στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος με συζητήσεις, διεκδικήσεις και εκδόσεις. Τα βιβλία που αφορούσαν την περίοδο της δικτατορίας ή παλιότερες εποχές όπως πχ τον Εμφύλιο έβρισκαν μεγάλη απήχηση. Οι ξένοι διανοητές που κυκλοφορούσαν στη δικτατορία ημιπαράνομα βρέθηκαν στο κέντρο του ενδιαφέροντος. Ο Μαρκούζε, ο Ερίχ Φρόμ, ο Γκράμσι, πολλοί από τους κλασικούς μαρξιστές ήταν από τους διανοούμενους που τα βιβλία τους συζητήθηκαν και διαβάστηκαν πολύ. Το πολιτικό βιβλίο γνώριζε μεγάλη άνθηση ενώ οι μεταφράσεις πολλαπλασίαζαν τη δυνατότητα πρόσβασης στα κλασικά και τα σύγχρονα κείμενα της παγκόσμιας γραμματείας. Το 1974 η Ελλάδα έγινε και πάλι δεκτή στους κόλπους του Συμβουλίου της Ευρώπης απ' όπου είχε εκδιωχθεί εξαιτίας των

βασανιστηρίων της χούντας και αυτό ενίσχυε περεταίρω τους πολιτιστικούς δεσμούς με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η επιθυμία πολλών να κερδίσουν το χαμένο χρόνο ήταν έντονη κι ερχόταν να προστεθεί στις ευρύτερες ιδεολογικές ανησυχίες της εποχής.

Μετά την πρώτη αναστάτωση της Μεταπολίτευσης άρχισαν να γίνονται αισθητές οι βαθύτερες αλλαγές που είχαν συντελεστεί όχι μόνο στην οικονομία και την κοινωνία στα χρόνια που μεσολάβησαν αλλά και στον πολιτισμό με την ευρύτερη έννοια. Άνοιξε μια μεταβατική περίοδος, η οποία έφερε στο προσκήνιο νέα μεσαία στρώματα που αναζητούσαν με αγωνία ταυτότητα και προσανατολισμό. Νέοι επαγγελματίες, μικροί επιχειρηματίες, ευνοημένοι επιστημονικοί κλάδοι, συνδικαλιστές αλλά και άνθρωποι της ευκαιρίας, οι λεγόμενοι αυτοδημιούργητοι, πρόβαλλαν στο προσκήνιο αναζητώντας περισσότερη καταξίωση και καλύτερη κοινωνική θέση. Στην αγωνία αυτή προσπάθησε να δώσει απάντηση η πολιτισμική πρόταση του Πασόκ. Το εθνικό συναρμόστηκε για πρώτη φορά με τον εκδημοκρατισμό, το λαϊκό αποθεώθηκε, τα ανερχόμενα μικροαστικά στρώματα βρήκαν τον τρόπο να εκφράσουν το συγκινησιακό τους φορτίο, που χωρίς προαπαιτούμενα, ενοχές και όρια κυριάρχησε στη δημόσια σκηνή.

Τετριβόρι ε

Με την **Αλλαγή του '81** έπνευσε ένας πρωτόγνωρος αέρας ελευθερίας και ανανέωσης στη δημόσια ζωή, ο οποίος διέλυσε αποφασιστικά την επιφύλαξη και τους φόβους των πολιτών απέναντι στον κρατικό μηχανισμό και το δημοσιο-παλιηκό προσωπικό. Η κατάργηση της διάκρισης «σε πολίτες πρώτης και δεύτερης κατηγορίας» ανάλογα με τη ~~ιδεολογική τους τοποθέτηση~~ τις πολιτικές πεποιθήσεις ^{το βλ} ή τη συνδικαλιστική δραστηριότητα σήμανε την ~~αναδιοργάνωση~~ της πολιτιστικής ταυτότητας χιλιάδων πολιτών σε νέα βάση. Η δεκαετία του '80 εγκαινίασε κατ' αυτό τον τρόπο μαζί με την πολιτική «Αλλαγή» μια εποχή κοινωνικού και ~~πολιτισμικού μετασχηματισμού~~. Σημειώθηκε μια αποφασιστική στροφή που έδωσε κοινωνικό περιεχόμενο στην εθνική συμφιλίωση που είχε προωθήσει η Μεταπολίτευση ενώ επέτρεψε να εκφραστούν οι νέες υπό διαμόρφωση πολιτισμικές ταυτότητες των μεσαίων και κατώτερων στρωμάτων.

Μπορούσα να είδα να εκφράζονται ταύτα

Τα ευρύτερα πολιτικά και κοινωνικά μέτρα της σοσιαλιστικής κυβέρνησης είχαν θετικές πολιτισμικές επιπτώσεις. Έβγαλαν τη δημόσια κουλτούρα της χώρας από το γκριζο παρελθόν και ανανέωσαν τον πολιτισμικό ιστό της ελληνικής κοινωνίας, τροφοδοτώντας τον με τη δημόσια παρουσία αποκλεισμένων ως τότε ομάδων του πληθυσμού. Παρά τις επιμέρους παρατηρήσεις που θα μπορούσε κάποιος να κάνει, ο πολιτισμικός καμβάς της χώρας πύκνωσε καλύπτοντας κενά δεκαετιών και έγινε πιο σύνθετος και πιο δίκαιος. Σημαντικές ρυθμίσεις ή νέοι θεσμοί, που αφορούσαν την εκπαίδευση, τους εργαζόμενους, το κοινωνικό κράτος, τους αγρότες, τους νέους, όπως ο νόμος-πλαίσιο για την Ανώτατη Εκπαίδευση, ο θεσμός της Λαϊκής Επιμόρφωσης, η ίδρυση του υφυπουργείου Ν. Γενιάς, η ψήφος στα 18 προκάλεσαν

Νέοι κοινωνιστών αναζητούν τον καιρό ηρθε εννοια στο ωροσύνια Τα στρώματα είναι που η κοσμοαντίθεση ρηματοξίωση και με ζύεση ουσιαστική διόν ευφρόσυναν χωρίς υπερτορισμός. Νέες ~~και~~ διατήρηση πολιτισμικής ταύτης ο αδειχθίμαγ και ~~επιπέδων~~ τον

Η διαφορά ανάμεσα σε αίσια του εχέτηνα-ωσική του εωισήμου κρατούσων μορφών των στρωμάτων παρ' όσον είνε μετρία είνε γραφειοκρατική και τριτογενή. Η διαφορά ανάμεσα στο δίκαιο του και στο ωριόρι/ισα

δμ και

το βερωβείο, τα τραγούδια του Τσιτσάνη, ο Κασσιδιές
ενδρουνόδησας ως αρμόζια
η φωνή
Οι ωριμαίοι εφέρεσε να χο-
ρεύουν (είρωτικό
για να δείξουν
ομορφιά. Τους
οίχθους μοφροθό
στις κοπέλες
τροσιούρυσου η
επίσης ενίπλο
λαγή δεσπονημοί
στον μαχηρό πρόσω
αδιαφορώμεθα
πιο ωριμιστικ
ωριμιστικώου μμο
λαμβάνε σω όψη
τα ενδιαφέρουσα
αυτός θεόγιάστρο
την άσσορ του
ωριμισμορ.

κινητικότητα, μεγαλύτερη συμμετοχή και τη δημιουργική έκφραση ευρύτερων ομάδων του πληθυσμού. Απεγκλωβίζοντας την πολιτισμική ταυτότητα μεγάλων ομάδων του πληθυσμού από το φόβο και την απομόνωση, τα μέτρα συντέλεσαν στην μεγαλύτερη επικοινωνία, την έκφραση, τη συμμετοχή.

Η Μελίνα Μερκούρη ως υπουργός Πολιτισμού από την πρώτη κιόλας κυβέρνηση του '81, παρέμεινε σταθερά στη θέση της σε δεκαέξι ανασχηματισμούς, εκπροσωπώντας θεσμικά την επίσημη πολιτιστική πολιτική της χώρας. Τα χρόνια αυτά συντελέστηκε ο εκδημοκρατισμός της δημόσιας κουλτούρας της χώρας και το ΥΠΠΘ προσανατολίστηκε σε πιο δημιουργικές κατευθύνσεις. Προωθήθηκε η εξωστρέφεια και πραγματοποιήθηκαν ευρωπαϊκά διπλωματικά ανοίγματα. Πάρθηκαν πρωτοβουλίες σε επίπεδο ΕΕ, όπως ήταν η θεσμοθέτηση του θεσμού της πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης, που εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στην Αθήνα το 1985. Ενεργοποιήθηκε επίσης η συμμετοχή της χώρας σε διεθνείς οργανισμούς, με αποκορύφωμα τη διεκδίκηση της επιστροφής των μαρμάρων του Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο το 1982 στη Διεθνή διάσκεψη της Ουνέσκο στο Μεξικό. Τα δημοτικά περιφερειακά θέατρα που εγκαινιάστηκαν το 1983, καθώς και φεστιβάλ, συναυλίες και πολιτιστικά δρώμενα της τοπικής αυτοδιοίκησης αποτέλεσαν την προσπάθεια προσέλκυσης και διεύρυνσης του κοινού σε ποιοτικά θεάματα. Βέβαια, υπήρξαν και κριτικές φωνές που έβλεπαν μια λαϊκιστική διάσταση στο όλο κλίμα που καλλιεργούνταν αλλά τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια του '80 αυτές οι φωνές δεν ακούγονταν δυνατά.

Κοντό μήτσιο
τα αφήματα φο-
θηθουμιαί
πια ωαριων
απιασοληια
τοσο στο τρο-
πρωιμο
το ωμα ηι
σω αυεαση
ωου συνδολαν
βει ην ωτωδ
τη χουνη
μαί το 1981
εχασάηρη
γορα και
αλωθηαίη
συναμηθου.

Μια «προοδευτική λαϊκή εθνική πατριωτική ταυτότητα» προβλήθηκε σε αντίθεση με την «συντηρητική εθνική αστική παράδοση» που είχε καλλιεργηθεί επίσημα ως τότε. Η στρατευμένη πολιτικοποιημένη τέχνη άρχισε να υποχωρεί στα μέσα της δεκαετίας του '80, και τη θέση της διεκδικούσαν να καταλάβουν αφενός η παλινόρθωση των πιο κλασικών συντηρητικών αξιών, αφετέρου το μεγάλο κύμα μιας συγκεχυμένης και αντιφατικής ελαστικής κουλτούρας. Τα από οικονομική και κοινωνική άποψη ανερχόμενα μεσαία και μικροαστικά στρώματα έβρισκαν το έδαφος να καλλιεργήσουν τη νέα ταυτότητα, τις φιλοδοξίες και τις προσδοκίες τους συχνά μέσα από την υπερβολή της επίδειξης και των τρόπων διασκέδασης. Η κουλτούρα της καθημερινής ζωής θα μετωριζόταν τα επόμενα χρόνια ανάμεσα στον εκδημοκρατισμό και το λαϊκισμό γέρνοντας δυστυχώς προς τον τελευταίο. Η ιδιότυπη λαϊκότητα, ο τριτοκοσμισμός, η θρησκευτικότητα, ο αισθηματισμός, η ελαστικότητα των συνειδήσεων, ο καιροσκοπισμός είχαν αρχίσει να κυριαρχούν στη δημόσια σκηνή. Ίσως είχε φτάσει μοιραία η εποχή να βγει στην επιφάνεια αυτό το μείγμα μιας αντιφατικής πολιτισμικής έκφρασης που αμφισβητούσε το παλιό κλειστό ηγεμονικό πολιτιστικό μοντέλο, χωρίς να μπορεί και να το αντικαταστήσει με ένα νέο πιο σύγχρονο και προοδευτικό. Πάντως σίγουρα καταλυτικό ρόλο άρχισαν να παίζουν τα ΜΜΕ και είχε φτάσει πια η εποχή της τηλεοπτικής ενσωμάτωσης με την οποία, από δω και στο εξής, κάθε πολιτισμική έκφραση θα αναμετρούταν.

55-60
Ηρώδο
Φωτογραφία
ασημερ μου μεν
αυθ ην ημερ
ραση ομοι
μορφα

Αν όλα τα πιο πάνω δικαιούνται να περιληφθούν στις σημαντικές πολιτισμικές αλλαγές που συντελέστηκαν, ωστόσο αξίζει να σημειωθεί ότι ένας σκληρός πολιτισμικός πυρήνας, όπως αυτός της σχέσης κράτους εκκλησίας, παρέμεινε ανέγγιχτος. Ο χωρισμός κράτους-εκκλησίας, παρότι εξαγγέλθηκε, δεν κατάφερε να γίνει πραγματικότητα. Φαίνεται πως αυτό το ζήτημα προκάλεσε τα όρια του πολιτικού συστήματος και της ελληνικής κοινωνίας. Ένα πολιτισμικό ταμπού που δεν μπόρεσε να ξεπεραστεί ούτε στα κατοπινά

αδιαφορώμεθα
πιο ωριμιστικ
ωριμιστικώου μμο
λαμβάνε σω όψη
τα ενδιαφέρουσα
αυτός θεόγιάστρο
την άσσορ του
ωριμισμορ.

τα σπυριά του Μαριω
ωριμισμο
σε χρις Θεωρητικ
Απομειωρ του
Αριστοφει

προσαρμοστικ
στις εωισορτιες
του ευρύτεροι
κουου κουκουρο

εσωτερικ
καρτερμα
ερωσυνη και τα
ωριμισμο
ασημερ μου μεν
αυθ ην ημερ
ραση ομοι
μορφα

χρόνια, δημιουργώντας σημαντικές συγκρούσεις κάθε φορά που τίθετο στο τραπέζι.

Στα τέλη του '80 η χώρα βρέθηκε στο επίκεντρο μιας πολιτισμικής κρίσης που ακολουθούσε και, ταυτόχρονα, τροφοδοτούσε το κλίμα της πολιτικής αστάθειας το οποίο επικρατούσε εκείνη την εποχή. Στα χρόνια αυτά που ήταν το γύρισμα της δεκαετίας, οι κλυδωνισμοί του πολιτικού συστήματος συμπαρέσυραν μαζί τους το θεμελιώδες σύστημα αξιών της κοινωνίας. Ιδεολογίες, παραστάσεις και ταυτότητες μιας οκταετίας διακυβέρνησης του Πασόκ δοκιμάστηκαν σκληρά, ενώ ισχυρές συγκρούσεις κλόνιζαν τις ισορροπίες του ευρύτερου προοδευτικού χώρου ως αποτέλεσμα της συγκυβέρνησης. Η μάχη για την αναδιανομή του πολιτικού κεφαλαίου συνέντριβε τις εύθραυστες δομές του συμβολικού κεφαλαίου που είχε συμβάλει να διαμορφωθεί η «εθνική δημοκρατική προοδευτική πολιτισμική ταυτότητα». Ο πολιτικός χρόνος είχε εξαντληθεί χωρίς ο εκδημοκρατισμός, η εξωστρέφεια της κουλτούρας και η νέα σύγχρονη ελληνικότητα, που επιθυμούσαν οι κεντροαριστερές δυνάμεις να έχει σταθεροποιηθεί. Η τεταμένη ατμόσφαιρα που επικράτησε επηρέασε την ευρύτερη πολιτισμική πραγματικότητα της χώρας. Η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού το 1989 και οι αναδυόμενες δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης έδιναν να σημάδια της νέας εποχής, ευνοώντας ένα κλίμα νεοσυντηρητισμού που ευνοούσε τα σύνδρομα της εσωστρέφειας, του εθνικισμού, της ξενοφοβίας. Ιδιαίτερα το Μακεδονικό είχε μεγάλο αντίκτυπο στην ιδεολογία, τις στάσεις και τις νοοτροπίες των πολιτών.

Η κοινωνία βρέθηκε στις αρχές του '90 κάτω από πολιτισμικό σοκ παρατηρώντας τα όσα διαδραματιζόνταν στην κεντρική πολιτική σκηνή. Αποδεικνυόταν ότι τα υλικά με τα οποία είχε οικοδομηθεί η κουλτούρα στη διάρκεια της δεκαετίας του '80 δεν άντεχαν τις νέες δύσκολες δοκιμασίες. Η «φιλική» λαϊκότητα των σοσιαλιστικών κυβερνήσεων που είχε επηρεάσει την πολιτισμική ταυτότητα των μεσαίων στρωμάτων χρεοκοπήσε. Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες αυτά τα στρώματα είχαν διευρυνθεί και ανέλθει οικονομικά και κοινωνικά, δεν τους είχε επιτρέψει να παγιώσουν στέρεες πεποιθήσεις και συμπεριφορές. Έτσι, σε σύγχυση και χωρίς αυτοσυνειδησία, μάλλον απέμεναν να καταναλώνουν το θέαμα που τους προσφερόταν, παρά να αναλαμβάνουν τις νέες ευθύνες τους. Στα πρώτα χρόνια του '90 κάτω από τις συνθήκες που επικρατούσαν ο ορίζοντας ήταν ακόμη θολός. Όπως αποδείχθηκε όμως στη συνέχεια, αυτές οι νέες ευθύνες είχαν να κάνουν με τον εκσυγχρονισμό της χώρας και τη σύγκλιση με την ευρωπαϊκή ταυτότητα.

Για το λόγο αυτό, η επικέντρωση στον εκσυγχρονισμό το 1996 υπήρξε καθοριστική όχι μόνο για τον πολιτικό αναπροσανατολισμό της χώρας αλλά και για τον πολιτισμικό, μέσα από την ανανέωση των αξιών της δημόσιας κουλτούρας. Μπήκε μπροστά με ταχείς ρυθμούς και συστηματική παρακολούθηση το σχέδιο ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων, το Μουσείο της Ακρόπολης και μεγάλος αριθμός έργων υπό την εποπτεία του υπουργείου Πολιτισμού τόσο στην Αττική όσο και σε όλη την ελληνική επικράτεια. Με τη συνδρομή των κοινοτικών πόρων, η επένδυση που πραγματοποιήθηκε τα επόμενα χρόνια με τα δύο ΚΠΣ (Β' και Γ') για την πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας δεν είχε όμοιό της στο παρελθόν. Το υπουργείο Πολιτισμού αξιοποίησε την οικονομική αυτή δυνατότητα πρωτίστως για τη συντήρηση και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων και την ανακαίνιση και δημιουργία νέων μουσείων. Παράλληλα, αξιοποιήθηκαν κονδύλια για τη δημιουργία και την επέκταση και άλλων σύγχρονων μουσείων και πολιτιστικών υποδομών, όπως το μουσείο Μπενάκη, το Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών και Θεσσαλονίκης και πολλές άλλες πολιτιστικές δομές. Την ίδια εποχή άνοιγε με νέο τρόπο για

σεμνήματα
δακτύλου

για το υπέρμαχο
Λυγρού
φθάν

καταρρέων
αφίεση
κωνωνία

επιπλέον
συμπληρωματικά

και στην ίδια
ωστή και
αξιωματική
υπάρχουν
ρα - αλλά
ισοί

μηνιαία
διάφορα
μηνιαία

Μουσείο
ωστή
αωστή
σχέσεις

ροή - ωστή
αναωστή
μουσείο

καταρρέει
ωστή
ωστή

αυτή

Χρειάζονται
να αποδειχθεί
πρωτογενή
μια οφείλει
εργασίας
επιπλέον
της τριμεσ
ρασά

των

την ελληνική κοινωνία το ζήτημα της ταυτότητας, καθώς το μεταναστευτικό κύμα προς τη χώρα γινόταν ολοένα πιο ισχυρό κι αυτό γεννούσε φόβους και αντιδράσεις. Είναι χαρακτηριστικές οι αναζητήσεις που εκφράστηκαν αυτό από τους Έλληνες συγγραφείς στο ιστορικό μυθιστόρημα. Ο Νίκος Θέμελης, η Ρέα Γαλανάκη, η Μάρω Δούκα, ο Αλέξης Πανσέληνος, ο Μισέλ Φάις, ο Σωτήρης Δημητρίου και άλλοι που είχαν μεγάλη απήχηση στο κοινό διερευνούσαν ακριβώς το ζήτημα των ταυτοτήτων. Η παρουσία των μεταναστών αποτελούσε μια καινούρια εμπειρία που έθετε στους Έλληνες ζητήματα αξιών εθνικής αυτοπεποίθησης. Η πορεία αυτή δεν ήταν εύκολη, ωστόσο παρά τις δυσκολίες η χώρα έκανε μεγάλα βήματα ενσωμάτωσης στον ευρωπαϊκό χώρο και τις ευρωπαϊκές αξίες, ξεπερνώντας χρόνιες αγκυλώσεις.

ιστορικό μυθιστόρημα